

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Гоцалюк Алли Анатоліївни
«Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії**

Проблемне вістря дисертаційного дослідження, виконаного Гоцалюк Аллою Анатоліївною, полягає в тому, що симбіоз, взаємопотенціююча дія і результируючий ефект таких мегатрендів сьогодення, як науково-технічна революція, прискорення темпів соціальної динаміки загалом і виробничої сфери зокрема, мерехтлива зміна художніх стилів і перманентне оновлення самого способу життя і т. ін., не лише ставить під сумнів значущість і доцільність трансісторичної соціокультурної спадкоємності, а й латентно викорінює саму потребу особистісного стрижня, ідентичності, відповідальності, обов'язку, світоглядно-етичної регламентації індивідуальної і суспільної життєдіяльності.

На цьому тлі актуалізується аспект неотрадиціоналізму, який рефлексійно, аргументаційно і стилістично апелює до традиції, є світоглядно-аксіологічною відповіддю на розмивання, деформацію і деградацію ідентичності, відкриває перспективу ефективної життєдіяльності в сучасному і майбутньому на надійних, апробованих трансісторичним досвідом підвалинах минулого.

Автор констатує, що на рівні дослідницької літератури проаналізовано різні проблеми, дотичні до традиціоналістської та неотрадиціоналістської тематики, однак відчутним залишається брак аналізу неотрадиціоналізму як цілісного культурного феномена, що постає як об'єктивно обумовлена потреба становлення нової системи етнокультурних відносин і противаг у сучасному світі.

Гоцалюк А. А. відрекомендовує неотрадиціоналізм змістом традиції у сприйнятті неотрадиційної свідомості. Неотрадиціоналізм якісно

відрізняється від традиціоналізму тим, що реалізація механізму традиції має місце за умови свідомої рефлексії. У цьому аспекті соціокультурна реальність органічно поєднується з раціоналістичними факторами і міфологічною символікою, що відображує важливість дотримання певних звичаїв і ритуалів у процесі соціальної самоідентифікації особи. Загалом же можна стверджувати, що сутністю неотрадиціоналізму є відновлення механізмів успадкування цінностей і принципів суспільної життєдіяльності.

При цьому онтологічну основу змістовних характеристик поняття неотрадиціоналізму утворює традиційна етнонаціональна культура як система етнокультурних цінностей та обрядових практик. Особливо виразно неотрадиціоналістські тенденції виявляють себе в народній культурі, пов'язаній з найглибшими архетипними рівнями колективного несвідомого.

На думку Гоцалюк А. А., традиції утворюють колективну пам'ять суспільств і соціальних груп, забезпечуючи їх самототожність і наступність у їхньому розвитку. Соціальна і групова диференціація справляє істотний вплив на інтерпретацію і використання загальнонаціональної культурної спадщини. Крім того, окремі групи, класи, шари мають власні традиції. У диференційованих суспільствах існує також безліч різноманітних тимчасових орієнтацій, устремлінь на ту чи іншу історичну епоху, розглянуту в якості «справді» традиційної і зразкової. Звідси – множинність і суперечливість традиційних культурних форм і їх інтерпретацій (с. 59).

Як аргументовано доводить авторка, в межах неотрадиціоналізму простежуються два основні різноспрямовані процеси. Перший орієнтований на відхід від традиції, на рух до західних світоглядних і культурних цінностей, на вестернізацію. Фактор традиційності в цьому разі є чимось незжитим, що природно зберігається, далеким від свідомої рефлексії, своєрідною «залишковою традиційністю». Другий процес орієнтований на повернення до традиції, на її відновлення. Він пов'язаний з рефлексією щодо основ традиції і її світоглядною реконструкцією. Перший процес може бути

названий модернізацією культури, другий – її традиціоналізацією, а цілепокладаючий орієнтир на нього – традиціоналізмом.

Гоцалюк А. А. переконливо доводить, що будь-який модернізаційний процес детермінований взаємодією традицій та новацій, від якості якої залежить успіх функціонування модернізаційних новацій. Якщо традиція є гарантом структурної стабільності соціокультурного утворення та його здобутків, то новація дає спільноті можливість адаптуватися до нових умов оточуючого середовища, до подальшого її оновлення і розвитку (с. 82).

При цьому кожна традиція проходить чотири етапи у своєму розвитку: перший етап пов'язаний з процесом виникнення певної новації, коли члени суспільства усвідомлюють потребу функціонування останньої; етап адаптації характеризується співіснуванням цієї новації з тим видом суспільної діяльності, завдяки якій виникла ця новація; на етапі стабілізації зазначена новація або стає новою традицією, або відкидається; на третьому етапі відбувається відмирання або заперечення цієї традиції суспільством, і як наслідок – виникає новація, яка згодом повторює весь історичний цикл свого народження і відмирання. Такий коловорот розвитку взаємовідносин традиції та новації обумовлює розвиток культурної історії, а людина таким чином своєю діяльністю створює певний культурно-історичний досвід, в межах якого завжди виникає новація.

Як зазначає Гоцалюк А. А., сучасні прихильники концепції українського неотрадиціоналізму засвідчують зацікавленість архетиповістю «українськості» у різноманітних її виявах: у викопних рештках цивілізації Атлантиди, у зображеннях «тризубів» та чубів–«оселедців» на фресках Шумеру, Єгипту та Вавилону, у близьких до сучасної української мови словах етрусського походження, у прототипах арійської символіки. На увагу також заслуговує акцентовано буддійський характер легендарного зображення козака Мамая. Проте, в переважній більшості українська наукова громадськість підозріло ставиться до подібних культурологічних пошуків – на відміну від спалаху ентузіазму, притаманного німецькій історичній школі

першої третини ХХ ст., коли стало відомо про відкриття арійського (індогерманського) архетипу.

У роботі чітко сформульовано об'єкт і предмет дослідження, а також виразно визначено мету. Для її досягнення сформульовано комплекс наукових завдань, вирішення яких дозволило розв'язати визначену в дисертації наукову проблему. Робота ґрунтується на принципах наукової об'єктивності, які забезпечили поліаспектне розкриття сутності неотрадиціоналізму як соціокультурного феномену України.

Авторка дисертації переконливо обґрунтувала концептуальний акцент, згідно з яким неотрадиціоналізм якісно відрізняється від традиціоналізму тим, що реалізація механізму традиції має місце за умови пріоритету свідомої рефлексії. У цьому аспекті соціокультурна реальність органічно поєднується в комплексі з раціоналістичними факторами і міфологічною символікою, котра відображує важливість дотримання певних звичаїв та ритуалів в контексті соціальної самоідентифікації особи.

Гоцалюк А. А. наполягає на необхідності перевести уявлення про традиціоналізм з розуміння його як інтелектуального феномена в розуміння його як реального історичного та методологічного механізму, в тій чи іншій мірі притаманного кожній людській спільноті.

На думку Гоцалюк А. А., проблема міфу в традиційній культурі найчастіше знаходить своє відображення у сфері неоміфологічної свідомості як специфічної ознаки культурної ментальності кінця ХХ – початку ХХ ст. Властиві їй сюжети з міфології активно використовуються у процесі художньої творчості. Міф починають сприймати не лише таким, що побутує у первісному варіанті, а й як ознака сучасної людської свідомості. Хоча здебільшого неоміфологізм трактують як сюжетно обумовлену зорієнтованість художньої структури твору на міфологеми архаїки, однак у ширшому його розумінні практика функціонування міфу у традиційній культурі дає вагомі підстави для визначення неоміфологічної свідомості сучасного, постмодерністського характеру як особливого способу

запозичення, сприйняття, розвитку й художнього використання міфологічних структур.

Головна особливість традиції – гарантувати збереження минулих досягнень і їх розвиток у спосіб уникнення руйнівного впливу нововведень. Як слушно зазначає Гоцалюк А. А., історичне буття кожної традиційної культури є взаємодією традиції як прагнення зберегти себе в незмінному вигляді та інновації як сукупності відцентрових сил і факторів, усього того, що розмиває, розхитує, девальвує традицію. На традиційну культуру чатують дві небезпеки: вона костеніє під впливом скрупульозного, але суто формального дотримання застиглих норм, а також руйнується в результаті нестримного «новаторства», спрямованого на розрив з будь-якими традиційними приписами. Кожне покоління, отримуючи в своє розпорядження деяку сукупність традиційних образів, не просто сприймає і засвоює їх у готовому вигляді, а здійснює їх інтерпретацію. У цьому сенсі можна констатувати дотримання традицій і водночас впровадження інновацій, здійснення своєрідного синтезу першого та другого.

Авторка дисертації не розминулась з істиною, коли зазначила, що, будучи механізмом передачі культурних надбань між поколіннями в часі та просторі, традиція забезпечує поступову дифузію, щось на зразок соціального та географічного перерозподілу певних елементів культури. При цьому різні прошарки суспільства можуть бути як джерелами традицій, так і їх споживачами – реципієнтами (с. 69).

Важливим теоретико-методологічним здобутком поданої на розгляд дисертації є змістовне розмежування між міфом, наукою та релігією, яке лежить у площині їхнього ставлення до співвідношення віри і знання. Що стосується співвіднесення міфу та здорового глузду, а також міфу та аксіоми, то тут розмежувальна лінія буде ще більш очевидною, оскільки міф завжди відсилатиме нас до здатності уяви і, відповідно, виражений в образі, натомість положення здорового глузду і аксіоми завжди є судженнями і залежать від певної пізнавальної здатності, а саме – здатності до судження.

Відповідно, ні аксіоми, ні положення здорового глузду, ні будь-які непроблематизовані конструкти, що лежать в основі того чи іншого теоретичного знання, міфами не є як апіорі, так і апостеріорі (с. 100).

Згідно з переконливим обґрунтуванням автора дисертації, розвиток традицій виявився б неможливим без їх переосмислення, ревізії набутого історичного досвіду і створення на його основі принципово нових ритуалів і правил, що детермінують розвиток новітньої звичаєвості. Консервація загальної системи цінностей, догматизація релігії та ідеології, канонізація художнього життя, супроводжувані відторгненням нововведень або запозичень, можуть означати застій і призводити до тривалої стагнації суспільства в цілому.

Кожне покоління, отримуючи в своє розпорядження деяку сукупність традиційних образів, не просто сприймає й засвоює їх у готовому вигляді, а здійснює їх інтерпретацію і вибір. У цьому сенсі кожне покоління водночас дотримується традицій і впроваджує інновації, здійснюючи на основі цього процесу синтез першого та другого. До ХХ ст. інноваційний тип культури став панівним. До переліку його симптомів належать: науково-технічна революція, прискорені темпи розвитку виробництва, швидка зміна художніх стилів, безперервне відновлення умов життя, значущість нововведень у всіх сферах життя.

Аргументаційно переконливим слід визнати висновок про те, що достеменно притаманна людині потреба в сенсі й стабільності знаходить у міфові можливість своєї реалізації, свого перманентного відтворення, підтверджуючи неусувність міфу з індивідуального і суспільного буття. Міфопоетика не є синонімом міфу, хоча і безпосередньо з ним пов'язана. У стислому вигляді міфопоетику можна визначити як певне відображення домінування міфопоетичного світосприйняття, тобто світосприйняття, котре базується на традиційному типі міфу, що стає очевидним при проведенні порівняльного аналізу принципів причинності, уявлень про простір і час, способів класифікації та ідентифікації, які існують в аналітичному і

міфопоетичному світосприйнятті. У предметному плані міфопоетика може бути представлена стародавніми міфами і фольклорними текстами пізніших часів.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, слід все ж висловити кілька зауважень і побажань:

1. На тлі розлогої палітри культурно-мистецьких виявів неотрадиціоналізму дещо обділеними увагою залишилися суспільно-політичні та ідеологічні аспекти неотрадиціоналізму, які є доволі показовими і повчальними з точки зору спеціальності захисту.

2. Автору не завжди вдавалося витримати баланс інтерпретаційної об'єктивності: очевидно, сучасність потребує не лише компліментарної реабілітації традиції, а й осмислення її як фактора гальмування прогресивного розвитку суспільства.

3. Більшій чіткості потребує авторська позиція щодо міфологічної складової неотрадиціоналізму, а саме: яке значення має міф як елемент системи неотрадиціоналізму?

4. Недостатньо виразним є авторське бачення місця традицій на критеріальній шкалі сакрального та профанного. Іншими словами, в чому полягає аксіологічна і спонукальна особливість традиції – в тому, що вона апелює до сакрального, чи секрет її трансісторичної відтворюваності зумовлений орієнтацією на профанне і повсякденне?

Втім, висловлені зауваження до дисертаційної роботи Гоцалюк Алли Анатоліївни не знижують її вагомості й значущості як завершеного, цілісного соціально-філософського дослідження. Тема роботи та її зміст співпадають. Наукова новизна та висновки корелюються з метою і основними завданнями.

Дисертаційне дослідження Гоцалюк Алли Анатоліївни є самостійною і оригінальною науковою роботою, в якій виразно розкрита тема і обґрунтовано викладена авторська концепція. Виконаній роботі притаманні істотні елементи наукової новизни.

Дисертація оформлена відповідно до існуючих вимог. Автореферат своїм змістом відображає зміст дисертації, а його положення ідентичні основним положенням дисертації. Висновки за розділами й загальні висновки дисертації достатньо аргументовані й логічно сформульовані, ґрунтуються на результатах проведеного дослідження.

Подана до захисту дисертація Гоцалюк Алли Анатоліївни «Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України» виконана на належно високому теоретичному і методологічному рівнях, відповідає вимогам ДАК України. Наукова обґрунтованість, теоретична і практична значущість отриманих результатів дають підстави вважати, що подана до захисту докторська дисертація Гоцалюк Алли Анатоліївни на тему: «Неотрадиціоналізм як соціокультурний феномен України» є актуальним, самостійним, завершеним, логічним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному і методологічному рівні, який відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

Таким чином, Гоцалюк Алла Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та
соціально-гуманітарних дисциплін
Одеського державного університету
внутрішніх справ

О. Я. Надібська

Підпис Надібської О.Я. затверджую

Перший проректор
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник поліції

С.В. Албул